

Ornitologické exkurze byly uskutečněny:

- 10. 5. 1975 do Bohdanečské rezervace
- 17. 5. 1975 spolu s ČSOS na Českolipsko,
- 8. 5. 1976 na rybníky na Pardubicku,
- 7. 5. 1977 na přehradu Rozkoš,
- 27. 5. 1978 na Choceňsko a Litomyšlsko,
- 7. 5. 1979 na přehradu Rozkoš.

Ze společných akcí exkursního rázu se uskutečnila 7. 6. 1975 prohlídka expozice a depozitáře Východočeského muzea v Pardubicích s výkladem Dr. J. Sklenáře a 18. 10. 1975 byla provedena ukázka lovu sokolnickými dravci za odborného výkladu Svatopluka Doubravy.

Darem od prof. Dr. Vl. Vrtiše získala pobočka do knihovny řádu starých ornitologických publikací, které jsou členům k dispozici. Za podpory ZK Tesla byla vydaná prožura "Chraňme ptactvo", vytištěn plakát s tématikou ochrany ptactva a jako příloha k zápisu z členské schůze a současně první pokus o vydávání krátkých zpráv příspěvek Zdeňka Klúze "Přibývá labutí velkých". Byla vytvořena redakční rada pro vydání "Sborníku" prací členů pobočky.

Na členských schůzích byla zavedena bursa ornitologické literatury starší i novější, čímž bylo členům umožněno doplnit si potřebné výtisky. Členská základna je současně upozorňována na nově vyšlé ornitologické publikace a způsob jejich získávání.

Se souhlasem Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze byla pověřena skupina zkušených ornitologů pod vedením Ladislava Stancla k přezkušování zájemců o získání kroužkovacího povolení.

Ke zlepšení styku ornitologů v jednotlivých okresech a umožnění vzájemné spolupráce byl vydan adresář členů pobočky.

Členové pobočky se dále podíleli na různých akcích celostátního i místního významu, organizovaných ČSOS, ÚVO ČSAV a j. odbornými pracovišti a to zejména na akci Balt, výzkumu ptactva Orlických hor, akci Acrocephalus, sledování výskytu a bionomie labutě velké, zjištování hnízdních kolonií břehule říční, výzkumu hnízdění jiřičky obecné, hnízdní biologie a populační dynamiky čápa bílého, výskytu čápa černého, výzkumu dravců, sov a bahňáků, zimního sčítání vodních ptáků, ve spolupráci s KS SPPOP na inventarizaci ptactva v chráněných územích, na návrzích na vyhlášení dalších chráněných území, ochraně ptactva v chráněných lokalitách a odborném posuzování některých otázek v ochraně ptactva.

Z biologie potápků malé
(*Tachybaptes r. ruficollis* /PALL./)

na rybnících Bohdanečska a
Přeloučska

Ladislav Stancl, Helga Stanclová

Nejhojnější potápkou na rybnících Bohdanečska, Přeloučska, Chlumecka n. Cidl. a okolních územích je v současné době bezesporu potápek malá. Neklade příliš velké nároky na hnízdní prostředí a proto zahnízdí i na malých rybnících - polních "loužích", pokud zde naleze alespoň nepatrný kryt a klid pro vynázdění.

V uvedené oblasti hnízdí téměř na všech rybnících, pokud to nejsou tzv. "návesní" rybníky, kde jsou doma domácí husy a kachny. Hlavní oblasti, kde zde tito ptáci hnízdí, jsou rybníky u Bukovky, SPR "Bohdaneč", "Sopřeč", "Černy Nadýmač", Bunkov u Přelouče a nazývající rybníky směrem na Chlumec n. Cidl. např. "Strašov", "Babydolák", rybník "Olešnický" a další, potom rybníky mezi Chlumcem n. Cidl., přes Kratonohy (např. "Třesický") po Staré Nechanice, rybníky v okoli Zárávic, Volše, Chýše, "Jezero" u Pohránova a další.

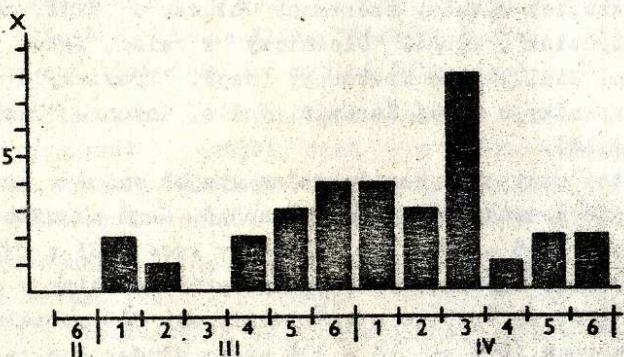
Její početní stav není každým rokem stejně vysoký, ale přesto hnízdí každoročně pravidelně a poměrně hojně. Její nejnižší hnízdní stav mezi roky 1945 - 1979 byl zjištěn v roce 1963 a 1979, což bylo patrně zaviněno nepříznivým a tvrdým průběhem zimy v celé Evropě. V roce 1963 se vrátilo a zahnízdilo asi 25% normální hnízdní populace a v roce 1979 asi 15 - 20% stavu předešlého roku, tj. asi stejný stav z roku 1963. Naproti tomu nejvyšší hustota osídlení byla zaznamenána v roce 1970 a 1978. Nejvyšší hustota při hnízdění dosahuje na malých, vysokých, rákosem poměrně řidce zarostlých rybnících a nejnižší na velkých vodních plochách. Zatím, kdy na malých rybnících při normálním průměrném stavu připadá jeden pár asi na 0,6 ha plochy (např. rybník "Nová Jilevka" u Bukovky), klesá při asi 80 ha plochy (např. ryb. "Sopřeč") hustota obsazení asi jeden pár na 1 ha a snižuje se dále při asi 200 ha (např. SPR "Bohdaneč") asi na stav jednoho páru na 1,7 ha plochy. Za obecně hnízdní druh byla považována již i dříve a např. MUSÍLK (1946) píše, že je obecným druhem a v době tahů lze ji pozorovat i na

malých tůních a polních příkopech naplněných vodou (v roce 1910 - 1940 - pozn. autorů).

Příchoď potápek malých je podmíněn uvolněním hladiny rybníků, tzn. mizením ledové pokrývky. Nemalý vliv má jistě i celkový povětrnostní stav v celé Evropě.

Příchoďová data:

3.3.1947	19.3.1949	16.4.1950	21.4.1951	4.3.1952	29.4.1953
28.3.1954	24.4.1955	18.3.1956	21.3.1957	28.3.1959	14.4.1960
10.3.1961	11.4.1962	12.4.1963	5.4.1964	14.4.1966	6.4.1967
15.4.1968	12.4.1970	1.4.1971	22.3.1972	8.4.1973	31.3.1974
5.4.1976	27.4.1977	25.3.1978	28.3.1979		

Obr. 1 Příchoď potápků malých

Hlavní doba příchoď na zdejší rybníky spadá u potápek malých na druhou polovinu března (26%) a první polovinu dubna (48%). Po první polovině dubna bylo zaznamenáno pouze 16,3% prvních pozorování. Ptáci, zastižení v první polovině března (9,8%) byli pravděpodobně ptáci, přezimující v nejbližším okolí (volné řeky u nás a pod.). Jde pravděpodobně o naše přezimující nebo již protahující ptáky. U zástihů z konce dubna (29. a 27. IV.) unikl pravděpodobně příchoď prvních ptáků pozornosti.

Podle tohoto přehledu trvá doba příchoď 38 dnů (18. 3. 1956 - 24. 4. 1955), respektive 58 dnů (3. 3. 1947 - 29. 4. 1953). V MUSÍLKOVÉ (1946) serii přiletových dat z Pardubicka z let 1912 - 1936 bylo rozpětí v době příchoď 41 dnů a na první polovinu dubna připadá 51,8% zástihů prvních ptáků.

Zpětných hlášení jako dokladů o problém v zimovištích a jarním tahu potápek malých je zatím málo. Bylo dosaženo teprve 3, respektive 4 zpětných hlášení. Dne 6. 3. 1960 byl pták z tohoto území zastižen ještě ve vzdálenosti 500 km a 19. 3. 1960 350 km, ale již 11. 3. 1979 pouze 58 km daleko a 27. 4. 1958 ještě 168 km od místa hnizdění.

E 136 967 ad.M:11.07.1958 rybník "Stará Jílovka" u Bukovky
?:06.03.1960 "Opfingen, kr.Ehingen (Weissäcker Neuulingen)

48,17 N - 9,43 E NSR 500 km SW

E 182 457 P:05.08.1978 rybník "Nová Jílovka" u Bukovky
+:11.03.1979 Mochov (Praha-východ) 58km WNW

E 146 801 ad.F:02.08.1959 rybník "Bohdaneč"
?:19.03.1960 Oldisleben (Artern) 51,19 N -
11,10 E NSR 350 km WNW

E 136 725 P:13.07.1957 rybník "Nová Jílovka"
+:27.04.1958 Prunéřov (Kadaň) 50,25 N - 13,16 E
168 km WNW

(vše kroužkovali Šanclovi)

U potápků malých nalezené 27. 4. 1958 mohlo jít i o přesídlení. Přitom byl první pták v této oblasti v roce 1960 zastižen teprve 14. IV. a v roce 1979 28. III.

O dleť potápek malých je závislý především na průběhu hnizdění, rušení na hnizdištích a dalších příznivých a nebo naopak nepříznivých vlivech, především lovů na kachny a pod.

První, většinou mladí ptáci opouštějí zdejší rybníky koncem srpna v době, kdy některé páry ještě odchovávají mládeta z druhého hnizdění. Většina našich ptáků pouští hnizdiště do poloviny září, jednotlivé ptáky zastihneme i později, do vyuštění rybníků nebo zamrznutí jejich hladiny.

P o s l e d n í z á s t i h y :

6.10.1946	28. 9.1948	4.10.1953	23.10.1954	16.11.1958
11.10.1959	12. 9.1965	24.10.1966	7. 9.1970	17. 9.1972
1.10.1977	7.10.1978	21.10.1979		

O podzimním tahu zdejších ptáků došlo zatím jediné zpětné hlášení. Dospělý pták, kroužkovaný 10. 8. 1961 na rybnících u Bukovky, byl již 30. 9. 1962 zastižen 880 km od hnizdiště.
 E 165 605 ad. F:10.08.1961 rybník "Tichý" u Bukovky
 L. Šanclov X:30.09.1962 Annecy (Haute Savoie) 54,51 N -
 6,15 E Francie 880 km SW

P r e z i m o v á n i :

Vhodné podmínky pro přezimování nalezájí potápy malé pouze na nezamrzlých částech řek této oblasti. Rybníky jsou v té době buď vypuštěny a nebo zakryty pokrývkou ledu. Jedná se pravděpodobně o cizí ptáky, což v budoucnu bude muset prokázat kroužkování přezimujících potápek. O přezimujících ptácích piše MUSÍLEK (1946), že za krutých mrazů hojně hynou, což nemůžeme potvrdit. Přesto, že v kruté zimě 1962/63 zahynule na Labi u Pardubic (přes příkrmování a podporu) přes 100 kachen divokých (*Anas Platyrhynchos*), nebylo uhynutí potápek malých pozorováno. O přezimování nalezneme poznámky pouze u MUSÍLKA (1946) z doby před rokem 1940 a celkem sporé. Jmenovaný je zjistil pouze ve druhé polovině ledna 1937 hojně na stope odvádějící horké splašky z lihevaru v Pardubicích. Dne 7. 1. 1938 zjistil na Labi u Pardubic v délce asi 500 m 20 kusů. Jinak jsme zde pozorovali po jednom ex. 1. 2. 1946 a 15. 1. 1947 a 2 ex. 18. 12. 1954. JANÁLK (1959) pozoroval 1 ex. na Labi u Opatovic 24. 1. 1959.

Dále bylo zaznamenáno na Labi u Pardubic a Opatovic n. L. v lednu a únoru 1963 asi 50 ex. Ptáci, zastižení od počátku III. 1974 na Labi u Opatovic byli zřejmě protahující ptáci. O přezimování zdejších ptáků dosáhli autoři několik zpětných hlášení do vzdálenosti 560 km.

E 74 329 J:18.08.1947 rybník "Nevý" u Volče

X:02.11.1947 Widman, Kt.St.Gallen (Bodensee) 47,25 N -
 9,23 E Švýcarsko 560 km WSW

E 152 867 P:10.07.1960 rybník "Sopřeč"
 ?:18.11.1960 Wasserlosen Mb. Schweinfurt, Bayern
 (50,30 N - 10,14 E) 380 km W

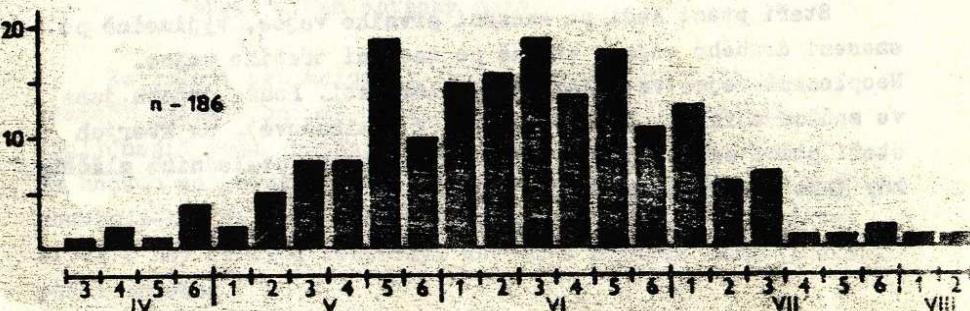
E 152 888 M:30.07.1960 rybník "Udržal" u Bukovky
 X:zač.XII.1966 Lipenské jezero u Horní Plané
 (48,47 N - 14,16 E) 191 km SSW

H n i z d ě n í :

Hnizdění je závislé na příchodu ptáků, tzn. na vhodných podmínkách na hnizdištích. U časnějších příchodů jsme pozorovali pouze jednotlivé ptáky. Později již přichází v párech nebo menších skupinkách několika ptáků. Ptáci, kteří nepokračují v tahu, rozdělí se brzy na páry a obsazují hnizdní okrsky.

Na daném území nevytváří kolonie. Hnízdí jednotlivě, někdy páry zahnízdí v nevelké vzdálenosti. V roce 1978 např. na rybníku "Nová Jílovka" u Bukovky zahnízdily v jírových keřích 15 m od sebe vzdálených. Nalezli jsme také 7. 6. 1969 na rybníku "Udržal" u Bukovky v kraji rákosí 3 hnízda ve vzdálenosti 3 a 4 m. V blízkosti jiných ptáků hnizdí výjimečně, ale nalezli jsme ji 2 x hnizdící v kolonii potápkы černokrké - 7. 6. 1959 na rybníku "Rozhrna" u Bukovky a 15. 6. 1961 na rybníku "Sopřeč". Jinak jsme ji nalezli i v blízkosti hnizda lysek, např. v roce 1978 na "Nových Jílovkách", v jednom případě 2 m, v jiném dokonce 50 cm od sebe vzdálena a lyska snesla jedno vejce, které jsme později odebrali i do hnizda potápek. Jinak jsme ji v roce 1978 nalezli 2,5 m od hnizda poláka velkého na rybníku "Stará Jílovka" u Bukovky a na rybníku "Skřín" v témže roce a v roce následujícím i u hnizda labutě. Podobně hnizdila v roce 1979 ještě i na rybníku "Rozhrna".

Obr. 2 Smešení prvního vejce ve snůšce.

Hnízdo je umístěno jak v souvislém rákosí, při hladině i hluboko v rákosu, především v okolí tzv. "ok", volných klubších míst v rákosí, v úzkých prozích rákosu, puškovci, ostřici, trávě apod., v ostrůvcích různých porostů na rybnících, někdy i na volné hladině (např. na rybníku "Nová Jilovka" v roce 1978 hned 3 hnízda), pod keři pod hrázemi rybníka apod. Ze 154 hnízd byla 102 hnízda (64,29%) umístěna v souvislém rákosu, zbytek na ostatních místech.

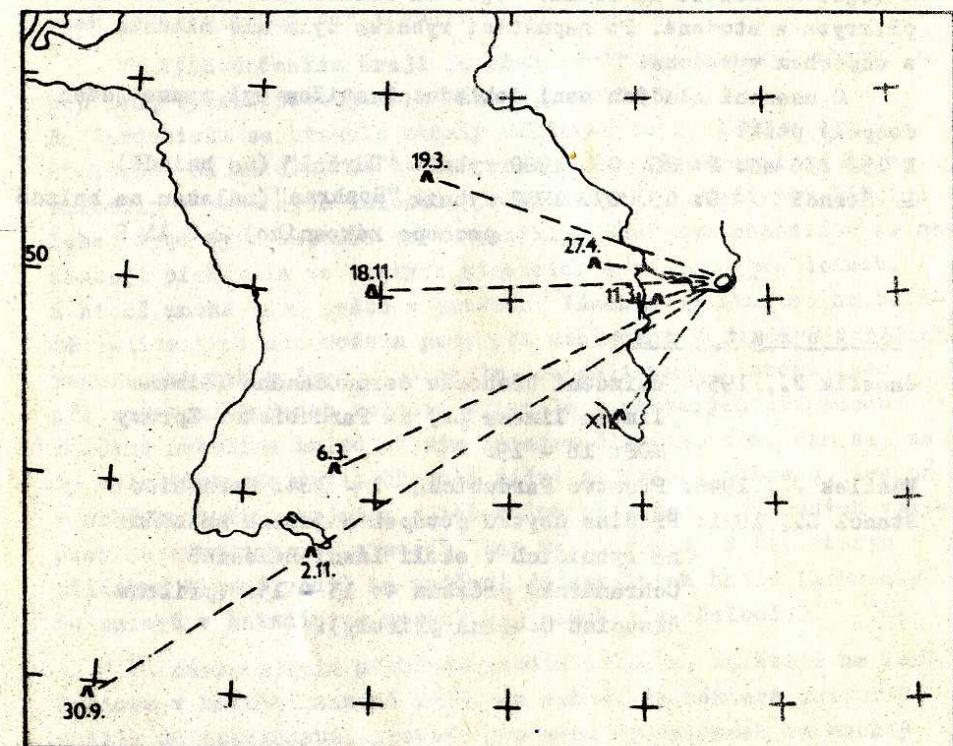
Snůška: dobu snášení vajec jsme zpracovali na obr. 2. Na grafu vidíme, že první vejce bylo sneseno v době mezi 11. - 15. IV. ve snůšce, nalezené 20. 4. 1961 na rybníku "Nová Jilovka". Byla v něm 4 silně naseděná vejce, ze kterých se koncem dubna a začátkem května vylihla mláďata. Na tomto rybníku se t. r. první potápká malá objevila již 10. III. i když na jiných rybnících byly tito ptáci pozorováni až kolem 10. IV. (12. 4. 1961 např. na tyb. "Skřín"). Tato zde patrně zůstala a časně zahnízdila. Snůšky potápek jsme nacházeli po celé hnízdní období. Nejpozději jsme asi 40 dnů stará mláďata krmená samici, zastihli na rybníku "Tichý" u Bukovky 7. 10. 1978. Známo to, že vejce byla snášena až po 10. VIII. Část potápek malých hnízdí 2x v roce, část pouze jednou. Snůšky potápek hnízdicích jednou v roce jsou kladený poněkud později, než oběma snůškami první skupiny, takže největší počet páru hnízdí v době mezi 25. květnem a 5. červencem. Počet vajec ve snůškách 1 - 8. Nejčastější snůška je pětikusová. 8 vajec bylo nalezeno v keři na rybníku "Nová Jilovka" ve hnízdě, ve kterém bylo první vejce sneseno 17. 5. 1978.

Počet vajec 3 4 5 6 7 8 ř = 5,03

Počet případů 6 24 32 24 6 1 n = 93

Starí ptáci sedí po snesení prvního vejce, výjimečně po snesení druhého vejce, vžácně po snesení třetího vejce. Neoplozená vejce ve snůšce jsou vzácnosti. Pouze jednou jsme ve snůšce zjistili 3 čistá vejce (v osmikusové), na kterých starí ptáci seděli ještě týden po vylihnutí posledního mládete, kdy jsme jim je odebrali.

Doba sedění v jednom případu při častém rušení kolem - jdoucích 22 dny. Nejsou-li rušeny, vracejí se mláďata na hnízda ještě dlouhou dobu. O mláďata se staří ptáci starají až do úplné vzletnosti, především samice. Výjimečně jsou odchovávána všechna vylihlá mláďata. Nejsou vzácný případy, odchování pouze dvou někdy i jenom jednoho mládete.

obr. 3. Tah potápký malé

Na rušení při hnízdění reagují starí ptáci různě. Některí zmizí z hnízda a odplují, jiní blasitě volají, "šplýchají" vodu, potápi se a nevzdalují se od hnízda. Na hnízdo se potom vracejí ihned po odchodu rušitele, mnohdy, pozorují-li, že nejsou sledovány ihned, jakmile se rušitel otočí a ony se cítí bezpečny. Rovněž u mladých reagují starí ptáci obdobně.

Některí opustí hnízdo a čekají ve větší vzdálenosti až je volající mládata dohoní a teprve potom se jich ujímají, jiní se potopí pouze u hnízda a ihned se ujímají prvních mláďat. Tyto páry také odchovávají zdánlivě větší počet mláďat.

Dne 24. 6. 1961 byl vypuštěn rybník "Udržal" u Bukovky a hnízdo potápek, umístěné na světlince uvnitř rákosu, se 4 vejci se očito na suchu. Vejce na hnízdě jsme nalezeni ne-přikrytá a studená. Po napuštění rybníka byla ale mládata s úspěchem vyvedena.

O usazení mladých není dokladu. Zastižen byl pouze jeden dospělý pták:

E 152 838 ad. F: 26. 06. 1960 rybník "Udržal" (na hnízdě)
L. Šanclov D: 05. 07. 1962 rybník "Rozhrna" (nalezen na hnízdě
pochopa rákosního) 2,0,11 S

L iter atura:

Janalík F., 1959: Hnízdění břehouše černoočasého (*Limosa limosa limosa L.*) na Pardubicku. Zprávy MOS: 18 - 19.

Musilek J., 1946: Ptactvo Pardubicka. 1 - 184. Pardubice
Šanclov L., 1971: Příčina úbytku potápek a jejich hnízdění
na rybnících v okolí lázní Bohdaneč.
Ochranařský průzkum 4: 13 - 15. (příloha
časopisu Ochrana přírody).

HNÍZDĚNÍ BŘEHULE ŘÍČNÍ (RIPARIA RIPARIA L.) NA PARDUBICKU Zdena Průchová, gymnázium Pardubice

Břehule říční je pravidelně hnízdícím druhem v cele ČSSR. Její výskyt je vázán na pískové, hliněné a sprášové stěny okolo vod, popř. na cihelny, smetiště apod., obyčejně však též v blízkém okolí vody.

Ve Východočeském kraji je břehule druhem v celku běžným, ač pro svůj způsob života uniká často pozornosti.

Na Pardubicku se břehule začaly usazovat od r. 1886 v okolí Přelouče. Od té doby se velice rozšířily. Před regulací Labe hnízdily v početných koloniích v hlinitých a písčitých březích Labe. Nyní tyto kolonie zcela zanikly. Současná hnízdiště se nacházejí především ve starých písnících a v pískových lomech, z nichž mnohé jsou ještě v provozu. Všechna existující hnízdiště velice trpí sesouváním půdy při záplavách a prudkých deštích regulacemi řek a často i lidským vandalismem. Protože jsou při svých návštěvách kolonií zjistila v některých případech zničení několika hnízd přímým zásahem člověka, domnívám se, že by bylo třeba zajistit břehuli říční maximální ochranu alespoň v době hnízdění, zejména v těžebních oblastech, v různých výkopech na stavbách a v místech, kam mají přístup děti, kterým příčitám hlavní podíl na zničení jednotlivých hnízd (lahvičky od sprayů v hnízdicích norách ve Valech a u Přelouče).

V následujícím přehledu uvádím kolonie, zjištěné na Pardubicku v hnízdní sezóně 1979. Je možné, že některá hnízdiště unikla mé pozornosti, protože pro svou nenápadnost se mnohdy jen těžko vyhledávají. V seznamu chybí přesnější údaje o koloniích u dřítečského poplze (17) a v okolí Kunětické hory (18).

Použitá literatura:

- J. Musilek: Ptactvo Pardubicka (1946)
O. Ferianc: Stavovce Slovenska, Vtaky 2 (nakl. SAV
Bratislava 1965)